

DESPRE PROBLEMA SPECIFICULUI ÎN MUZEOLOGIA ISTORICĂ

PETRU BUNTA

Avînd tradiții de peste 200 de ani, mișcarea muzeală din țara noastră a cunoscut în cei douăzeci și cinci de ani de după eliberare un mare avînt.

Activitatea muzeistică, bucurîndu-se de o permanentă îndrumare din partea partidului și a statului, precum și de un important sprijin material, a înregistrat o dezvoltare neîncetată, mai ales sub raportul conținutului științific. În prezent avem o vastă rețea de instituții muzeale, care cuprinde 229 unități, repartizate pe tot cuprinsul țării, dintre care 154 au fost înființate în anii puterii populare.

Instituțiile muzeale aduc un aport sporit atît la cercetarea istoriei naturii și societății, cît mai ales, la educația patriotică, estetică și științifică a maselor.

Activitatea de cercetare științifică din muzee a contribuit la îmbogățirea patrimoniului acestora, la valorificarea lui, punerea acestuia în circuitul științific, prin publicarea de studii și monografii, organizarea de simpozioane și sesiuni de comunicări științifice, editarea de anuare și alte publicații, participarea la reuniuni științifice internaționale.

Instituțiile muzeale desfășoară și o intensă muncă cultural-educativă. Numai în cursul anului 1966, muzeele cu diferite profiluri au organizat 765 expoziții temporare, peste 3900 simpozioane și conferințe pe diverse teme de istorie, artă, etnografie, științele naturii etc. Din an în an crește interesul publicului pentru muzee, fapt ce se concretizează în ridicarea continuă a numărului vizitatorilor: în anul 1966 muzeele țării au fost frecventate de peste 10.200.000 vizitatori români și străini, cu 8,5 milioane mai mult decît în 1950 și cu 3,8 milioane mai mult decît în 1960.

Cu toate rezultatele remarcabile obținute în activitatea muzeistică, se constată o serioasă rămînere în urmă în domeniul preocupărilor privind abordarea și elucidarea unor probleme muzeologice de ordin teoretic sau metodologic. Puține studii și materiale care tratează asemenea probleme au apărut la noi în țară¹.

În articolul de față vom aborda cîteva aspecte principale din domeniul muzeologiei istorice, în vederea elucidării acestor probleme.

Muzeul și muzeologia

În definirea muzeului, adepții așa-numitei școli „filologice“ pornesc din cuvântul grecesc „Museion“. De fapt, numele de **Muzeu** este împrumutat din limba latină: **Museum**, care, la rîndul său, își trage originea din grecescul **Museion**. În accepția modernă a noțiunii de instituție muzeală, această referire la originea cuvîntului **Muzeu** nu rezolvă definirea reală a instituției respective. În înțelesul greco-roman **Muzeul** era un sanctuar al muzelor, un templu închinat artelor și științei. Acest **Muzeu**, care personifica artele și știința, cuprindea, pe lîngă imaginile celor nouă zeități, protectoare și inspiratoare, numeroase obiecte de artă și știință, în primul rînd statuile marilor poeți, închinare muzelor.

Muzeul, în sensul său autentic, produs al conștiinței sociale, creat în procesul dezvoltării culturale a omenirii, diferă radical de **muzeul antic**, de sanctuarul muzelor. În sensul cel mai larg al noțiunii, **Muzeul** include acele instituții care colecționează, păstrează și studiază obiecte ale culturii materiale (unelte, ceramică, sculpturi, monede, picturi, tapiserii, arme, documente scrise, cărți, mobilier, îmbrăcăminte, produse meșteșugărești, produse industriale, instrumentar științific, elemente de faună, floră, geologie și minerologie etc.) prin intermediul cărora desfășoară o intensă activitate cultural-educativă și științifică².

În zilele noastre, pe plan mondial, muzeele sînt concepute ca „vaste magazine de cunoștințe — arme principale ale educației“³. Pentru a-și îndeplini acest rol, cît mai eficient, marile muzee americane, franceze etc. au și secții speciale de educație, care se ocupă de școlarii de toate categoriile. Dar muzeul nu trebuie considerat ca simplu depozit de colecții ci ca **institut cu oameni de știință ce folosesc și interpretează obiectele de muzeu, creînd știință tot în interesul publicului**⁴.

Într-adevăr, dacă avem în vedere dezvoltarea activității muzeale în ultimul veac, rezultă că „muzeele... au devenit treptat instituții științifice“⁵. Despre noțiunea și esența muzeului în literatura de specialitate a țărilor socialiste găsim următoarele definiții: „În statul sovietic **muzeele** sînt depozite statale de bază ale vestigiilor culturale...“⁶. „**Muzeul sovietic** constituie un mijloc activ de propagandă a ideilor comuniste, a concepției comuniste despre lume și astfel și a însăși educației comuniste“ și totodată „o instituție de cultură“⁷. „**Muzeele** sînt asemenea **instituții științifice** care **colecționează, sistematizează, prelucrează** în chip multilateral **obiectele** caracteristice și de o importanță deosebită ce constituie vestigiile ale istoriei, științelor, artelor precum și ale dezvoltării producției și **pun în slujba educării culturale a poporului** rezultatele științifice obținute, ... în primul rînd cu ajutorul expozițiilor muzeale“⁸. În dicționarul limbii române moderne (Ed. Acad. R.P.R., 1958) muzeul este definit ca o „instituție care se ocupă cu strîngerea, păstrarea și expunerea obiectelor care prezintă un interes artistic, istoric, științific etc.; clădire în care sînt păstrate și expuse astfel de obiecte“ (p. 524—525).

Criteriile ce stau la baza definițiilor de mai sus demonstrează că **muzeul** este o instituție complexă care :

- a) colecționează obiecte ;
- b) păstrează și depozitează obiecte ;
- c) sistematizează și prelucrează în mod științific aceste obiecte ;
- d) prin intermediul obiectelor și cu ajutorul expozițiilor muzeale propagă ideile sistemului social în cadrul căruia funcționează, desfășoară o muncă de educație patriotică, științifică și estetică.

Muzeul, în înțelesul său actual, este deci o **instituție cultural-educativă și științifică**, întreaga sa activitate bazându-se pe știință. În ceea ce privește noțiunea de **obiecte muzeale**, este necesar să precizăm că în acest caz nu este vorba de sensul filozofic, complex și variat, ci de accepțiunea curentă care identifică **obiectul** cu **lucrul**: „orice realitate materială care poate fi mînuită. O carte, un ceas, o piatră sînt obiecte. Un nor, apa, o stîncă nu sînt denumite cu acest termen”⁹. În acest înțeles, obiectele muzeale sînt **lucruri „materiale care pot fi mînuite“**, adică strînse, păstrate, depozitate, sistematizate, prelucrate și expuse într-un anumit spațiu (clădire sau în aer liber). Pe de altă parte, în noțiunea de „**obiecte muzeale**“ se cuprind **numai** obiectele de valoare istorică, artistică, științifică etc., documente autentice, care ne ajută în cunoașterea și prezentarea mai cuprinzătoare a realității.

Definirea muzeului și a obiectelor muzeale răspunde la o parte a problemelor principale din domeniul muzeologiei. Dar cele arătate mai sus ne soluționează alte întrebări importante de ordin teoretic și practic: **de ce** colecționează muzeul obiecte? ; pe baza **căror** principii sînt ele păstrate (restaurate), depozitate, sistematizate și prelucrate? ; **care** este conținutul expozițiilor muzeale?

Din necesitatea elucidării acestor probleme majore s-a constituit știința muzeelor: **muzeografia**, respectiv **muzeologia**. (Muzeele contemporane avînd și un pronunțat caracter științific, opinăm pentru folosirea termenului de **muzeologie**.)

În legătură cu definirea muzeologiei întîlnim, de asemenea, mai multe formulări utilizate. După **Petit Larousse** muzeologia este „știința organizării muzeelor”¹⁰. După **Mitiaev și Novickii** „muzeologia este știința problematicii muzeelor”¹¹. „Muzeologia — arată **Noul Lexicon Maghiar** — este știința care se ocupă de formarea, istoricul, scopurile, sarcinile muzeelor, de înfățișarea activității desfășurate în cadrul muzeelor: ea a devenit o disciplină științifică de sine-stătătoare în anii de după 1920”¹². În dicționarul limbii române moderne muzeologia este definită ca „știință care are ca obiect studiul organizării muzeelor“ (p. 524).

Din definițiile citate se desprind cîteva criterii diferite de interpretare a muzeologiei.

În primul rînd: muzeologia este o entitate organizatorică de ordin cultural, ca atare, în țările socialiste face parte integrantă din domeniul administrării statului.

În al doilea rînd: muzeologia este însumarea ideilor și directivelor metodologice generale privind strîngerea, păstrarea, sistematizarea și expunerea obiectelor muzeale.

În al treilea rând : muzeologia este știința care se ocupă cu formarea, dezvoltarea, adică cu istoricul muzeelor. În acest sens ea se încadrează ca parte componentă în știința istorică.

După părerea noastră, ne-am apropiat mai mult de realitate dacă am accepta următoarea definiție : **muzeologia este știința care se ocupă de istoria muzeelor, de modul de achiziționare, păstrare, prelucrare și expunere a obiectelor muzeale, precum și de formele de prezentare ale expozițiilor de bază și temporare.**

Nu putem accepta părerea după care în activitatea muzeistică muzeologia joacă numai rolul de metodologie.

Specificul muzeologiei istorice

Dacă muzeologia este o știință care se ocupă în general cu problemele principale din domeniul activității muzeale, fiecare sector al muzeelor (științele naturale, etnografie, artă, tehnică, istorie etc.) ridică probleme specifice, care însă nu pot fi rezolvate **numai pe baza principiilor muzeologice generale.** În cadrul rețelei muzeale, instituțiile de profil istoric constituie sectorul cel mai dezvoltat. Este, deci, firesc ca problema specificului în muzeologia istorică să reprezinte o preocupare permanentă și importantă pentru activitatea muzeelor de istorie. „... Specificul muzeului constă în aceea, că **în muzeu se crează condițiile pentru cunoașterea sensorială a obiectelor,** care în afara muzeului, în timpul și locul dat, nu se prea întâlnesc, sau nici nu se întâlnesc de loc”¹³.

Analizând criteriile specificului în muzeologia istorică, constatăm următoarele caracteristici :

- a) specificul obiectelor muzeale ;
- b) specificul expozițiilor de bază și al celor temporare ;
- c) specificul muncii cultural-educative în cadrul și în afara muzeului.

Pentru înțelegerea problemei specificului în muzeologia istorică, trebuie să avem mereu în vedere caracterul complex al instituțiilor muzeale. „... Muzeul nu este numai un institut de cercetări științifice, ci și o instituție cultural-educativă. Posibilitatea specială a răspîndirii cunoștințelor prin mijlocirea muzeelor, adică faptul că vizitatorul are posibilitatea de a face cunoștință în mod nemijlocit cu izvoarele istorice primare, aceasta constituind caracterul faptic al expoziției, — ascunde în sine deosebite posibilități pentru munca cultural-educativă, instructivă și propagandistică”¹⁵. **Muzeul este deci, pe de o parte, o instituție de cercetare științifică, iar de pe alta, o instituție cultural-educativă.** De aici rezultă că și în activitatea muzeistică se impune elucidarea următoarelor aspecte :

- 1) Ca știință, ce anume cercetează muzeologia ?
- 2) Ca instituție cultural-educativă, ce anume înfățișează — în expozițiile de bază și temporare — muzeul de istorie ?

Se înțelege de la sine că specificul muzeologiei istorice nu poate fi altceva decât ceea ce, ca știință, ea cercetează. Cu alte cuvinte, **specificul muzeologiei istorice este determinat de caracterul istoric al obiectelor cercetate în procesul activității muzeistice.**

Reiese, așa dar, că muzeologia istorică — bazându-se pe rezultatele științelor istorice — cercetează legile specifice, care determină rolul uneia din formele fenomenelor realității sociale și anume al obiectelor cu caracter istoric, originea și raportul lor cu alte fenomene sociale, în primul rând cu evenimentele istorice și cu protagoniștii acestor evenimente. Succint : muzeologia istorică cercetează și determină **calitatea istorică** a obiectelor muzeale¹⁶. Acest specific deosebește muzeologia istorică de știința istorică și de celelalte discipline muzeologice care studiază problemele muzeelor de științele naturii, artă, etnografie, tehnică etc.

Determinarea calității istorice a obiectelor are o importanță covârșitoare în activitatea muzeelor de istorie. Fără aceasta nu pot fi organizate expozițiile și depozitele științifice muzeale, nu poate fi desfășurată în cadrul muzeului o temeinică muncă cultural-educativă. În muzeul de istorie contemporan, prin determinarea calității istorice a obiectelor, se crează baza științifică a ilustrării procesului istoric al societății omenești cu mijloace, obiecte, documente muzeale specifice, cu izvoare originale. „...Vestigiile istorice nu sînt, cîtuși de puțin, folosite ca simple ilustrații a evenimentelor istorice. Acestea sînt izvoare de prima mîină în studierea trecutului, putînd dezvălui trăsăturile esențiale ale acestuia“¹⁷.

Care sînt aceste vestigii, obiecte specifice muzeale și cum pot fi ele categorisite ?

Avînd în vedere faptul că în colecțiile muzeelor de istorie este materializat trecutul vieții omenești, dezvoltarea sa pe diferite trepte ale istoriei, vestigiile istorice pot fi încadrate în trei mari categorii :

A) Cele în care primează reflectarea imaginativă și în formă artistică a fenomenului istoric, cum ar fi :

- 1) Unelte de piatră și ceramică ;
- 2) Monumente istorice și monede ;
- 3) Obiecte și produse de artă decorativă ;
- 4) Fotografii și filme.

B) Cele în care reflectarea logică, conceptuală este primordială :

- 5) Manuscrise ;
- 6) Materiale tipărite, cărți ;
- 7) Material cartografic.

C) Vestigiile istorice care nu fac parte din categoriile de mai sus, dar care ne pot ajuta în procesul cunoașterii și prezentării realității istorice.

În ultima categorie pot fi încadrate și vestigiile (suvenirurile) legate de personalități sau evenimente și fenomene istorico-politice.

Prezentarea prin intermediul obiectelor muzeale a dezvoltării istoriei omenești, a evenimentelor cruciale ale acesteia, poate fi realizată numai

atunci, dacă facem cunoștință cu trăsăturile caracteristice ale vestigiilor istoriei, cu legile interdependenței lor complexe și variabile, dacă lăsăm să ne vorbească ele despre istorie.

Cercetarea obiectivă a rolului concret și a interacțiunii obiectelor muzeale în procesul istoric, asigură baza teoretică materialistă a muzeologiei istorice. Ca și în alte domenii ale științei, și aici este valabilă constatarea lui F. Engels : mijloacele „nu trebuie **inventate**, născocite din minte, ci **descoperite**, cu ajutorul minții, în faptele materiale, existente, ale producției“¹⁸.

ZUR MUSEUMSKUNDLICHEN EIGENART HISTORISCHER MUSEEN

(Zusammenfassung)

An Hand genauer Daten wird in der Einleitung die Entwicklung der Museen unseres Landes geschildert. Doch blieb, wie der Verfasser feststellt, die Erörterung und Klärung theoretischer Probleme der Museumskunde hinter dieser Entwicklung zurück. Die Begriffe Museum und Museumskunde werden erläutert. Das Museum unserer Tage ist — wie der Verfasser ausführt — eine vielseitige Einrichtung. Seine Aufgabe ist es, Museumsstücke von Wert zu sammeln, zu bestimmen und auszustellen, sowie sie wissenschaftlich zu bearbeiten. Demnach ist das Museum dazu bestimmt, sowohl der Volkserziehung als auch der wissenschaftlichen Forschung zu dienen. Die Museumskunde hingegen ist die Wissenschaft, die sich mit der Geschichte der Museen und der Methode zur Durchführung obengenannter Arbeitszweige des Museums beschäftigt.

Im zweiten Teil der Arbeit erläutert der Verfasser die für historische Museen spezifischen Fragen der Museumskunde. Es werden die für diese Museen kennzeichnenden Probleme erörtert, wie die Auswahl der Ausstellungsobjekte, die ständigen und die periodischen Ausstellungen, sowie die in den historischen Museen geleistete erzieherische Kulturarbeit. Als Hauptaufgabe der Museumskunde für diese Museen wird die Erforschung und Bestimmung des historischen Wertes der Museumsobjekte bezeichnet. Auch auf diesem Gebiet sollte die Weisung Friedrich Engels befolgt werden, Hilfsmittel nicht zu erfinden, sondern zu finden.

A SPECIFIKUM KÉRDÉSÉRŐL A TÖRTÉNETI MÚZEOLÓGIÁBAN

(Tartalom)

Bevezetőben a szerző néhány szemléltető adattal bizonyítja a hazai múzeumi mozgalom fejlődését és megállapítja, hogy a múzeológia egyes kérdéseinek tisztázása és érdemben megvitatása elmaradt ettől az általános fejlődéstől. A továbbiakban a múzeum és múzeológia fogalmáról, azok értelmezéséről van szó. A szerző véleménye szerint napjainkban a

múzeum egy komplex intézmény, amely múzeumi tárgyak (történeti emléktárgyak) gyűjtésével, megőrzésével, osztályozásával, tudományos feldolgozásával és azok kiállításával foglalkozik. Mint ilyen, a múzeum kulturális-nevelő és tudományos kutató intézet. A múzeológia pedig a múzeumok történetével, a múzeumi tárgyak gyűjtésének, megőrzésének, osztályozásának, tudományos feldolgozásának és kiállításának módjával foglalkozó tudomány. A cikk második része a történeti múzeológia specifikumának kérdését taglalja. E kérdés tudományos megközelítésénél a szerző a történeti múzeológia kritériumaiból kiindulva (a múzeumi tárgyak, az állandó és időszakos kiállítások, valamint a múzeumokban folyó kulturális nevelőmunka specifikuma) arra a megállapításra jut, hogy a történeti múzeológia specifikuma alatt a múzeumi tárgyak történeti minőségének kutatását és meghatározását kell értenünk. Mint más kutatási területen, a történeti múzeológia esetében is fontos követnünk Engels útmutatását, azt, hogy „az eszközöket nem a fejből feltalálni kell, hanem a fej segítségével **felfedezni** a termelés meglévő anyagi tényeiben“.

NOTE

1. TRAIAN HERSENI, *Muzeul, fenomen de conștiință socială*, în *Revista Muzeelor*, nr. 3 din 1965; IOANA STANCOVEANU, *Muzeul, factor de formare a conștiinței socialiste*, în *Revista Muzeelor*, nr. 1 din 1966; MIHAI BĂCESCU, *Tendințe actuale în muzeografia mondială*, în *Revista Muzeelor*, nr. 2 din 1966; TRAIAN HERSENI, „*Muzee Sociologice*” în *Revista Muzeelor*, nr. 2 din 1967.
2. În înțelesul modern al noțiunii, muzeele au început să se organizeze de pe la începutul sec. XVIII. Astfel, au fost înființate: **British Museum** în 1753, **Musée du Louvre** în 1791—1793, **Ermitajul** în 1764, **Muzeul Național Maghiar** Budapesta, în 1802. În țara noastră primele muzee mai importante au luat ființă în prima jumătate a secolului al XIX-lea.
3. MIHAI BĂCESCU, *art. cit.*
4. *Ibidem.*
5. *Osnov Sovietskovo Muzevedeniia*, Moscova, 1955, p. 17.
6. *Idem*, p. 11.
7. *Idem*, p. 3.
8. BALASSA IVÁN, *A múzeumi kiállítások tudományos előkészítése*, Budapesta, 1964, p. 1.
9. PAUL FOULQUIÉ, *Dictionnaire de la langue philosophique*, Paris, 1962; cf. TRAIAN HERSENI, „*Muzee sociologice*” în *Rev. cit.* p. 147—148.
10. *Petit Larousse*, Paris, 1961, p. 683.
11. *Osnovy Sovietskovo Muzevedeniia*, p. 12.
12. *Új Magyar Lexikon*, Budapesta, 1961, vol. V, p. 75.
13. *Osnovy Sovietskovo Muzevedeniia*, p. 25.
14. A. B. ZAKS, *Metodika postroeniia ekspozicii po istorii S.S.S.R.*, Moscova, 1957, p. 7.
15. *Idem*, p. 25.
16. Vezi în această privință: ORBÁN ANTAL, *A specifikum szerepe a történeti múzeológiában*, în „*Legújabbkori Történeti Múzeum Évkönyve, 1963—1964*”, Budapesta, 1966, p. 322—350.
17. A. B. ZAKS, *op. cit.*, p. 7.
18. K. MARX—F. ENGELS, *Opere alese în două volume*, vol. II, București, 1952, p. 123.

